

DE THALER, EEN SUCCESVERHAAL

Frederik Tielens

Het uitzonderlijke verhaal van de thaler begint in de Joachimvallei (in het Duits 'Joachim Tal') in de Bohemische bergen in 1486. Maar de thaler die Afrika veroverde was er een van Oostenrijkse herkomst en van het jaar 1780. Deze ongewone munt werd meer dan anderhalve eeuw lang met hetzelfde jaartal geslagen. Normaaliter wordt het slaan van een type munt gestopt na het overlijden van de monarch. Toch besloot de Oostenrijkse regering de aanmunting verder te zetten met hetzelfde jaartal wegens het succes van deze thaler als handelsmunt. De eerste thalers werden geslagen door Johan Baptist Wurschbauer van de munt van Gunzburg, in Schwaben. De munt toont het profiel van de buste van keizerin Maria-Theresia gericht naar rechts, die een kroontje draagt en met een broche op haar rechterschouder.

Maria-Theresia kwam aan het hoofd van de Habsburgse familie in 1740 na de dood van haar vader, keizer Karel VI. Zij regeerde van 1740 tot 1780 en was de laatste keizerin van het Heilige Roomse Rijk. Het rijk van de Habsburgers omvatte in die tijd niet alleen Centraal-Europa, maar ook nog de Zuidelijke Nederlanden, die ze hebben kunnen behouden ondanks de Spaanse successieoorlog in het begin van de 18de eeuw.

Maria-Theresiathaler, type 1780

De omringende legende M·THERESIA·D·G· R·IMP·HU·BO·REG· vertaald uit het Latijn is 'Maria-Theresia bij de gratie Gods, Roomse keizerin, koningin van Hongarije en Bohemië'. De initialen S.F., onder de buste zijn van Tobias Schoebl graveur, en Joseph Faby, toen de directeur van de munt van Gunzburg. Op de keerzijde wordt de tweehoofdige adelaar met keizerlijke kroon afgebeeld met het Oostenrijks dubbel gekroond wapen op de borst van de adelaar. De omringende legende ARCHID

·AVST·DUX·BURG·CO·TYR·1780·X· leest als volgt: ‘Groothertogin van Oostenrijk, hertogin van Bourgondië, gravin van Tyrol, 1780’. De ‘X’ symboliseert het kruis van Sint-Andreas en werd gebruikt als merkteken van de graveur om aan te duiden dat de munt voldeed aan de normen van gewicht en zilveragehalte. Op de rand kan men de legende: IUSTITIA ET CLEMENTIA, ‘Rechtvaardigheid en Genadigheid’ lezen. De munt heeft een diameter van 40 mm, weegt 28,0668 g, heeft een zilveragehalte van 0,8333 en bevat 0,7520 ons zuiver zilver.

De thaler heeft een aantal synoniemen die verwijzen naar het gebruik en reikwijdte van deze munt. De naam “Levantijnse thaler” verwijst naar zijn succes in de Levant. De Levant zijn de gebieden ten oosten van de Middellandse Zee. Dit gebied wordt tegenwoordig meer en meer Midden-Oosten of de Arabische Wereld genoemd. De diffusie van de munt heeft ook haar sporen nagelaten in de naamgeving van de munt in de Levant, zoals de Arabische term, “riyal fransawi”, Franse riyaal”. De Fransen zelf noemden de munten “la grosse madame”. Alleen de term “riyal nimsawi”, die “Germaanse thaler” betekent, verwijst naar zijn werkelijke oorsprong en het feit dat de Arabieren liever de term riyal gebruikten, afkomstig van de Spaanse zilveren reaal, dan thaler of dollar.

Aan het begin van de 19de eeuw had de Maria-Theresiathaler de Spaanse reaal verdreven uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld, en werd een van de munten met het grootste circulatiegebied in de wereld.

De kern van zijn expansie kan gesitueerd worden rond de Rode Zee, waar de thaler prominent in de slavenhandel en andere commerciële transacties gebruikt werd. De zogenoemde Levantijnse thaler verspreidde zich geleidelijk langs het oosten van de Middellandse Zee tot in het Arabische Schiereiland, langs beide kusten van de Rode Zee rond de Hoorn van Afrika, in het huidige Ethiopië en Eritrea, zo zuidelijk langs de kusten van Oost-Afrika tot aan de Portugese haven van Lourenço Marques, tegenwoordig Maputo de hoofdstad van Mozambique. De thaler vond ook zijn weg naar de Oost-Afrikaanse eilanden Zanzibar en Madagascar. Hij doorkruiste de Saharawoestijn tot in de Magreb en bereikte Java en Oost-China aan de andere kant van de Indische Oceaan. In het westen bereikte de thaler het binnenland tot in Congo en Angola. Hij bereikte zelfs, hoewel in mindere mate, het Amerikaanse continent.

In landen die geen eigen munteenheid hadden, zoals Saoedi-Arabië, Jemen en Ethiopië bleef de thaler in omloop tot ver in de 20ste eeuw, zoals in Oman en Muskat tot in de jaren ‘70. De Maria-Theresiathaler was de eerste munt die algemeen werd aanvaard door de Afrikaanse bevolking. De thaler is een vroeg voorbeeld van een internationale munt, de voorvader van de Arabische “euro/dollar”, die gepland is voor 2015 door de vereniging van de Arabische landen.

De relatieve snelle start van de thaler in het Midden-Oosten is een interessant fenomeen. Oostenrijk monopoliseerde zeer vroeg de export van de thaler en de handelaars importeerden hem in de Oostenrijkse gebieden van het grote Austro-Hongaarse Rijk. De thaler vond zijn weg naar de Levant door de Oostenrijkse zijde- en koffiehandelen. In de tweede helft van de 18de eeuw bestond ongeveer één derde van de Oostenrijkse import uit Franse zijde. De Fransen domineerden op dat ogenblik de handel in de Levant en betaalden hun orders met buitenlands zilver, in het bijzonder na 1785, wanneer de Franse regering de export van zilver verbood. De Fransen wa-

ren verplicht hun aankopen te betalen in buitenlands zilver, zoals de zecchinos¹, collamatten en Oostenrijkse thalers. De thaler zou later ook belangrijk worden in de koffiehandel. Vanaf het laatste kwart van de 17de eeuw werd de Arabische koffie, al of niet passerend langs Alexandrië, ingevoerd in Europa via Marseille, Livorno en Trieste. De koffie werd toen voornamelijk geëxporteerd vanuit Yemen (Aden).

In de 18de eeuw kende de export van thalers een anti-climax tijdens de Napoleonische oorlogen, maar herwon in belang tijdens de katoencrisis te wijten aan de Amerikaanse burgeroorlog. Katoen werd namelijk ingevoerd van het Arabische schiereiland.

De munt begon te circuleren in het Ottomaanse Rijk, tegelijk wegens zijn zilverinhoud als spaarmiddel en als semi-officiële pasmunt naast de mejidiye, dewelke beschouwd werd als minderwaardig. De Turkse munteenheid werd in deze mate ondermijnd dat tegen het midden van de 19de eeuw de thaler de standaard munteenheid werd in de Levant, waar hij officieel in omloop bleef tot 1960.

Sinds het begin van zijn introductie werd een totaal van ongeveer 400 miljoen stuks geslagen door acht Habsburgse of Oostenrijkse munthuizen, zes andere munthuizen in Europa en een in Bombay. Het enorme succes van de munt is voornamelijk te wijten aan het feit dat de munt geslagen werd op vraag en niet als beslissing van een monetaire overheid.

Hoewel de munt een hoog zilveragehalte en een respectabel gewicht had, werd de munt aanvaard op subjectieve basis. De mensen waren zeer bijgelovig en de handelsmunt moest verschillende eigenschappen hebben zoals dit van een “aanvaardbaar” gezicht. Sommigen dachten dat de thaler de Heilige Maagd voorstelde. Andere belangrijke details zijn het aantal zichtbare parels, van vijf tot acht, zeven was beter in het kroontje en negen op de ovale broche op de schouder. De letters S.F. moesten onder de buste herkenbaar zijn. Andere thalers waren ook in omloop, maar het was de thaler van 1780, met de excessieve buste, dat het grootste succes kende. Oudere thalers werden verhandeld met een belangrijke minderwaarde gaande tot 15 % en meer.

In Ethiopië was een grote verscheidenheid aan thalers in omloop in de 19de eeuw. De Maria-Theresiathaler werd de “bett birr” of “vrouwenthaler” genoemd. De minst populaire was de “wand birr” of de mannenthaler (met buste van keizers i.p.v. Maria-Theresia); die thalers waren zelfs 25 % minder waard dan de thaler van 1780. Bovendien, een nieuwe of een versleten munt, of één waar de ornamenten in de nek en in het bijzonder één met de punten van de ster niet zichtbaar waren, werd niet eens aanvaard.

Ondanks enige tegenwerking, en naarmate het einde van de 19de eeuw naderde werd de thaler steeds populairder in Ethiopië, zelfs in zulke mate dat Ethiopië het Afrikaanse thuisland werd van deze Oostenrijkse munt. Ook de Italianen hebben het gebruik van de thaler eigenlijk ongewild gestimuleerd in de Hoorn van Afrika. Hun koloniale activiteiten en expansie in de regio werden gefinancierd met thalers. De productie van de thaler kende zo een explosieve groei op het eind van de 19de eeuw.

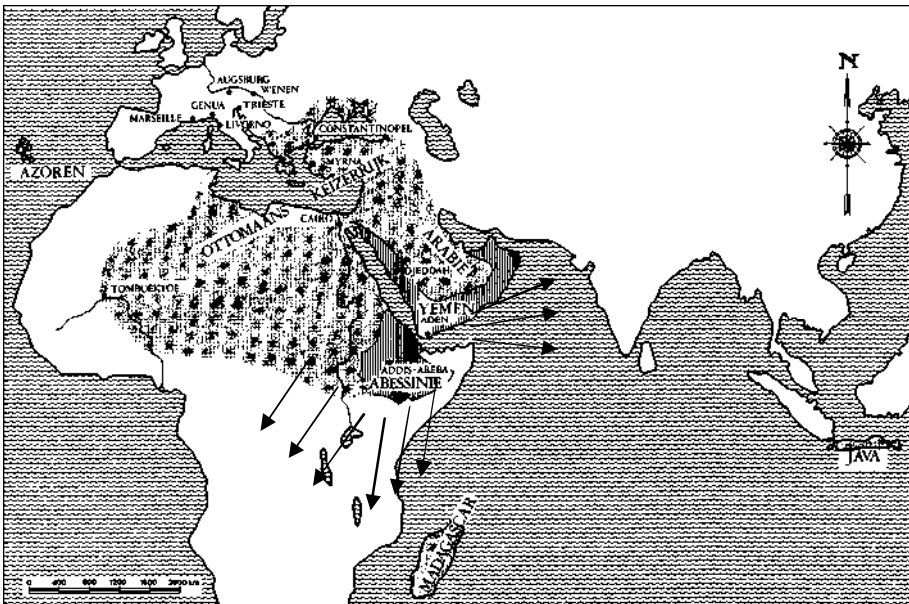
---

¹ In het Frans ‘sequin’, een oorspronkelijk Venetiaanse dukaat, die werd geslagen door Oostenrijk als handelsmunt tot 1822.

Zo werden er in 1890 468.050 thalers geslagen door de Weense Munt en zes jaar later, het jaar van de beschamende Italiaanse nederlaag te Adowa, was de productie gestegen tot een recordaantal van 6.455.600 stuks.

In 1935 kochten de Italianen de thalerstempels en ander aanmuntingsmateriaal van Oostenrijk om zelf de thaler te kunnen aanmunten. In slechts drie jaar tijd produceerde Italië zo'n 18 miljoen thaler als handelsmunt in Oost-Afrika en in het bijzonder om de verovering van Abyssinië te financieren.

In 1936 stopte Wenen met de aanmunting van de thaler, maar Londen nam de fakkel over. Londen produceerde 150.000 stuks voor gebruik in Anglo-Egyptisch Soedan, Aden en de Arabische gebieden grenzend aan de Rode Zee. Later werden de thalers gebruikt om de operaties te financieren tegen de Italianen in Afrika. Tussen 1936 en 1941 werden er in Londen nog eens 14 miljoen thalers geslagen van de statige Oostenrijkse keizerin. Grote hoeveelheden werden ook aangemunt tijdens deze periode door de geallieerden van Groot-Brittannië in Parijs, Brussel en Bombay.

Het rijk van de thaler

▨ tot 1900   ■ tot 1945

In andere streken was de thaler ook zeer gegeerd zoals men kan zien op bovenstaande kaart: het rijk van de thaler, gebaseerd op een kaart van C. Peez en J. Raudnitz (1898) en aangevuld met recentere documentatie. Zo kunnen we bvb. opmerken dat de thaler meer gegeerd was in Mozambique dan de lokale Portugese munten, omdat deze laatste geregeld gedevalueerd werden wat niet het geval was met de thaler. Door het chronische tekort aan pasmunten werden er in de Portugese kolonies veel munten tegengestempeld, zoals de thaler zelf (zie verder). Maar ook werd de thaler soms in sectoren of stukken gesneden, wat eigenlijk zeer zelden gedaan werd, in tegenstelling tot de Spaanse 8 realen, die in allerlei vormen geknipt werden (vooral in de Caraïben) om het gebrek aan pasmunten tegen te gaan. Deze praktijk is

slechts gekend in Mozambique en Madagascar, de zuidelijke grens van het verspreidingsgebied van de thaler.

De thaler als eenheid van gewicht en ornament

Naast het gebruik als munt, had de thaler ook nog andere functies. De eerste extra functie was het leveren van een standaard en accurate gewichtsmaat. De thaler werd beschouwd als het equivalent van één ons “avoirdupois” (= 28,349 g); de thaler echter weegt slechts 28,0668 g, wat 1,0 % lichter is. Deze maat werd gebruikt om waardevolle zaken te wegen zoals goud.

Een andere standaard, het pond (= 453,59 g), werd ook gebaseerd op de thaler, maar zijn verhouding tot de munt varieerde in belangrijke mate en dit afhankelijk van de streek en periode.

Omstreeks 1840 werd het goudpond aanvaard met een waarde van 12 thaler (= 336,802 g) in Noord-Ethiopië; in de haven van Massawa was dit 16 thalers waard (= 449,069 g) in de detailhandel en 17 thalers voor bulk aankopen (= 477,136 g) zoals van koffie en andere goederen.

Nog een ander gewicht gebruikt in Ethiopië was de ‘farasza’ dat stond voor 360 thalers (= 10,104 kg), en gebruikt werd voor het wegen van zwaardere zaken zoals koper. Voor het aankopen van huiden werd nog een grotere gewichtsmaat gebruikt, namelijk de ‘frasula’ wegend 37,12 pond (= 16,840 kg).

Naast het gebruik als meeteenheid en gewichtsmaat was de thaler ook de voornaamste bron van zilver in bepaalde streken van Afrika. In tegenstelling tot goud en koper is zilver zeer zeldzaam op het Afrikaanse continent, wat één van de redenen was om de munt te vervangen als munteenheid, zoals de kaurischelpen bvb. Maar bovenal werd het zilver van de thaler gebruikt in het aanmaken van juwelen en versieringen, aangezien geen ander of zeer weinig zilver in omloop was in Afrika. Thalers werden genageld op schilden en zwaarden; de koningen en keizers smolten ze tot ceremoniële kronen. De zilversmeden vervaardigden met het zilver zeer versierde zadels en andere gebruiksvoorwerpen. En natuurlijk werd het zilver gebruikt om kruisjes, oorkingen, armbanden enz. te maken. Van landbouwer tot soldaat en zelfs tot koning, allen gebruikten het zilver van de Maria-Theresiathalers!

De koers van de thaler en zijn nadelen

De Levantijnse thaler speelde een belangrijke rol en had een positieve invloed op de lokale economie. Maar natuurlijk waren er ook een aantal nadelen aan de thaler. Naast zijn grootte en gewicht dewelke enorme hoeveelheden voorstelde in bulk, leed de thaler aan een voortdurende fluctuatie in waarde. De fluctuatie in waarde had verscheidene oorzaken en kon afhangen van de geografie of streek, de seizoenveranderingen, oorlogen en de internationale zilverkoers.

De prijs van het zilver steeg met de afstand met dewelke de thaler moest vervoerd worden, vanaf de havens waar hij aankwam uit Europa. Deze prijsafhankelijkheid

was niet uniek aan de thaler maar was algemeen voor alle goederen die moesten vervoerd worden naar het binnenland. De seizoenen speelden ook een rol in de zin van vraag en aanbod op bepaalde goederen. In het regenseizoen was de vraag laag door de lage commerciële activiteit, in het droogseizoen stegen de prijzen wegens de vraag naar thalers van de handelaars voor het aankopen van goederen.

De thaler leed aan grote fluctuaties. De vlucht van de zilvermunten, door de stijging van de vraag, en het verstoppertje of begraven van de munten tijdens de oorlogen deed de zeldzaamheid en dus de prijs van de thaler stijgen. Het verbergen en begraven van de thaler deed de zeldzaamheid nog meer stijgen.

Paniek, smokkel en prijsfluctuaties reduceerden het aantal thalers beschikbaar voor de handel, en bracht de handelaars in de problemen die meer goederen exporteerden te wijten aan de vraag of de oorlog.

De afwezigheid van fracties van de thaler en de ongemakken, te wijten aan de grootte en het gewicht, gaf problemen voor zowel kleine als grote transacties.

Het is eigenlijk zeer eigenaardig dat de thaler zelden in fracties werd gesneden, zoals dit regelmatig gebeurde met de Amerikaanse dollar. Het kleine wisselgeld bestond voornamelijk uit zoutstaven en ander primitief geld (Kaurischelpen bijvoorbeeld). Voor grote transacties, van de export van grote hoeveelheden, en voor de export van koffie naar Soedan vanuit de havens van de Rode Zee, moest een karavaan georganiseerd worden voor het dragen van de goederen maar ook voor het geld. Aangezien papiergeld, cheques etc. geen waarde hadden, kon de handelaar niet anders doen dan zijn "hard" zilvergeld te vervoeren. Voor een transactie van 30.000 thaler moest men een karavaan voorzien van twintigtal draagkamelen of draagezels (1.500 thaler per dier). Dit illustreert de moeilijkheden die de handel met de thaler met zich meebracht.

Al bij al was de thaler de enige munt die algemeen aanvaard werd over een groot gebied van Afrika en Arabië, en vervulde een vitale economische vraag.

De tegenstempels op de thaler

Verschillende tegenstempels bestaan op de Maria-Theresiathalers, in het bijzonder afkomstig van het Arabische schiereiland, maar ook van Java, China en Afrika. Hier willen we vooral de aandacht trekken op de tegenstempels afkomstig van het Afrikaanse continent. De gekende Afrikaanse streken die tegenstempels geproduceerd hebben zijn: Obock, Pemba, Ethiopië, Mozambique, en Madagascar. Mozambique² als Portugees overzees gebied dat zich bevond aan de limieten van het invloedsgebied van de thaler, heeft een grote verscheidenheid aan tegenstempels.

De volgende tegenstempels op de thalers afkomstig van Portugees Mozambique zijn gekend:

---

² Een zeer complete lijst van referenties over tegenstempels op Maria-Theresiathalers geproduceerd in Mozambique, gekend tot nu toe, kan gevonden worden op <http://www.theresia.name/en/uebersicht.html>

- MR monogram³; altijd tamelijk diep geslagen, medaillon van 6,5-7 mm x 8-9 mm (1767-1779).

- Letters PM; 4 mm ovalen medaillon. Stempeldiameter is ongeveer 7,5 x 6 mm (1880-1900).

- Gekroonde PM; P en M gescheiden door een punt. Letters 1,75 mm; kroon 6,5 x 4,4 mm. Stempeldiameter is 8 mm of meer (1888-1895). Er bestaan varianten van de P en de M.

- Gekroonde LM; L en M gescheiden door een punt. Gelijkaardig aan gekroonde PM tegenstempel.

In het specifieke geval van Portugees Mozambique zijn deze tegenstempels terug te vinden op een grote verscheidenheid van munten. Al de munten die in omloop waren

³ Deze tegenstempel komt vooral voor op de Amerikaanse 8 realen.

in het gebied kunnen teruggevonden worden met een van de hoger vermeldde tegenstempels. Naast de thaler vindt men de Amerispaanse realen, maar ook Duitse pfenningen, marken, Duits Oost-Afrikaanse and Indiase rupees, en ander Engelse of Zuid-Afrikaanse munten.

De haven van Obock, een deel van het huidige Djibouti dat onder Franse invloed kwam in 1862, werd een deel van de kolonie Frans Somaliland (Djibouti) in 1884. Samen met Obock vormde het gebied van Cheikh-Shayk-Said, gesitueerd aan de andere kant van de straat van Bab-el-Mandeb, de kern van de Franse aanwezigheid in het gebied. Cheikh-Shayk-Said werd verlaten in 1870 en maakt nu deel uit van het huidige Yemen. Belangrijk is dat in dit gebied de invloed van de Indische rupie werd gevoeld, te wijten aan de Britse aanwezigheid op het Arabische schiereiland en Oost-Afrika. De volgende tegenstempels op de thaler afkomstig uit Obock en Djibouti zijn gekend:

Obock (1926)

Djibouti (1940s)

Djibouti (jaren 1940), extra Arabisch "830" teken

Tegenstempels op oudere thalertypes bestaan. Er moet opgemerkt worden dat de tegenstempels afkomstig uit Obock en Djibouti ook bestaan op Brits Indische rupies en halve rupies.

Een andere streek waar tegenstempels geproduceerd werden in Afrika is het eiland Pemba, gelegen naast het eiland Zanzibar op 35 km voor de kust van Tanzania.

Pemba (1885-1900)

Pemba tegenstempels bestaan op oudere thalertypes.

Uiteindelijk vermelden we Ethiopië (Abyssinië), het thalers meest succesvol gebied in Afrika.

Ethiopië (jaren 1930)

Een andere merkwaardigheid is dat het succes van de thaler in Erytrea en Ethiopië ertoe geleid heeft de Italiaanse regering een eigen thaler (de tallero) in omloop te brengen, hoewel zonder veel succes.

Tallero, Erytrea 1918

Referenties

De referentielijst is in evenredigheid met zijn succes. Vele werken, artikels, boeken en catalogi werden geschreven over dit onderwerp.

C. Semple, *The Empress who Coined a Legend*, Barzan Press, 2004

M.R. Broome, *The 1780 Restrike Thalers of Maria Theresia*, Numismatic Chronicle, seventh series, volume XII, Royal Numismatic Society.

V. Novotny, *Mince Marie Terezie, 1740-1780*, Hodonin, 2001.

W. Hafner, *Lexicon of the Maria Theresien Taler*, Wien, 1984.

Pierre Paul Schraepen, *De Maria-Theresiathaler 1780*, Tienen, 1982.

Helmut Jungwirth, *De Maria-Theresiataler en zijn betekenis in het internationale handelsverkeer*, in: *Een munt voor Europa*, Gemeentekrediet, Brussel 1991.